

ETXAHUN-IRURI (1908-1979)

Larrazken hastapenaren egun ederretan, urzo xuriak hegaldatzerat doatzilarik Euskal Herriko mendiak iragan beharrez, kanpoak oraino berde horailtzen hasiak direla, bet-betan, uste gabetan bezala Xiberuko txori erresiñula ixildu zauku.

Euskal Herriak ezagutzen duen sasoinik ederrenean Etxahun Iruri, Euskaldun guzien adixkidea, itzali da. Hor ditu bere azken egoitzarat laguntzeko, begitarteak zimur, bihotzak ilun, bere familia lehenik, eta haren inguruan ahaideak eta Euskal Herri guzitik jinikako adixkideak. Hor daude ere berak kantatu dituen Xiberuko bazter ederrak, egun sekulan baino hobeki edertuak, ibar eskuina eta ezkerria. Maidalena eta Bostmendieta, Unhurritze eta Orhi.

Hor daude ere Xiberuko oihan eta ur xirripak, hor dago Uhaitza eta haize hegoa oihanetan, ur lasterrak erreketan soinulari bihurtu dirateke Etxahunek berak sekulan gehiago joko ez duen txulularen joiteko.

Hor dago Xiberua, hor dago Euskal Herria, Etxahun, egizu lo.

* * *

PASTORAL EGILE

Orhoitzapenetan eta euskal literaturan ez da sekulan itzaliko Etxahun Iruri. Hogoigarren mendeko pastoral egilerik famatuena izanen da. Boz ilun batzuek oihukatzen zutelarik Xiberutar pastorala bere azken hatsaren emaiten ari zela, zuk, Etxahun, duzu arrapiztu, azken 25 urte hantutan bederatzi pastorala idatzi baitituzu. Xiberotarrez, Xiberotarki jokatu zira. Zurekin eta zure gatik bihurgune bat hartu du pastoralak, osoki euskaldundu baituzu. Begote bazterrean Testament zaharreko ixtorioak, daudela diren lekuan Charlemagne eta Aymon-en lau semeak, Türk handia eta Napoleon! Besterik nahi zinuen: Etxahun Barkoxekoa eta haren bitzta dolurusa, egiatzko euskaldun koblakaria; Matalas, Mitikileko erretora Xiberotarren zuzenen zaintzalea; Bereterretxe XV garren mendeko Larraintar famatua, gure khantore zaharrenetarik batek aipatzen duena;

Santxo Azkarra, Euskaldun oroien erregea; Le Comte de Treville, herri huntako zalduna; Xikito de Cambo, pilotari famatua, Euskal Herriko plazetan ezagutua; Pette Beretter XVI garren mendeko nafartar gudaria.

Aldi bat bakarrik Euskal Herritik urrundu zira Ximena pastoralarekin. Bainan pastoral horrekin Xiberuko neskatilak agertu dira plazarat, igan dira tauletarat eta heien boz ozenen xaramelek laguntzen zituzte eskerrezko hitzak bihurtzen dauzkitutela.

Bederatzigarren pastoral bat badaukazu zure paperetan: Iparagirre, "Gernikako arbola" kantua egilea. Hori dateke zure ordeña, hortan ezarri dukezu zure arima osoa. Sujet ederra, elgarrekin asmatu duguna eta orhoit niz zer atseginekin izkiriatu zinautan duela orai urte bat eta erdi egina zela Iparagirreren pasterala. Etxahuni egin ditaiken omenaldirik haundiena da pastoral horren emaitza heldu den urtean.

ETXAHUN - IRURI
(1908-1979)

KHANTORE HUNTZAILE

Pastoral egile bezala geldituko zira Euskaldunen gogo-bihotzetan, bainan ere khantore huntzaile gisa. Zure kantuak hedatu dira urrun, Euskal Herritik kanpo, egiten zautzutelarik fama haundi bat. Kantatu dituzu Xiberuko bazterren ederrak, mendi, oihan eta zelaiak. Nork agurtu du, zuk agurtu duzun bezala, zure Xibero maitea.

“Agur Xiberua,
Bazter guzietako xokorik ejjerrena.
Agur Sor lekia,
Zuri ditit ene ametsik goxuenak.”

Eta bihotzaren erditik zarioten hasperenak joan dira mendiz mendi, oiharzun sarkorra egiten zutela euskal bihotzetan.

Xiberotarra zinen errotik, bainan Xiberua ohoratuz eta zerbitzatzuz ohoratu duzu ere “ama Euskal Herria” senditu duzularik Euskal Herritik urrun bizitzearen nekea eta zorigaitza.

“Ai zer plazerra bost urten bürían sor lekilak ützültzia
Ene herria etsitü nian, zure berriz ikustia
Aski sofritüz nikhantxetan, desir nükian hiltzia
Ez bazüntüdan hain maite ükhen, o Ama Euskal Herria!”

Kantatu duzu pilota eta Pilotarien biltzarra, erranez oldar berezi batekin:

“Zer lizateke Euskal Herria
Pilotarik gabe.”

Senditu duzu eta konprenitu Euskal Herriko gazteriaren oihua eta haren oiharzuna sendi ditaik e errepike batean:

“Ez gal gure odol berua
Bizi dadin gure Xiberua!”

Bihotzean hartu dituzu barnaki beste alderdiko gure anaien sofrika-rioak, beren sort-herritik urrun zaudelarik ezin berriz etxeratuz. Edozoin euskal errefujiatuek kanta lezake:

“Entzün nezazü “Ama” zure deitzen,
Entzün nezazü zure nigarstatzen;
Eskualdün lürretik naie ohiltzen,
Noiz othe niz sarthüren ni libro etxen.”

Bi ama aitortu dituzu, bizia eman dauzuna eta bestea “Euskadi”, biak laudatu ditutzu amultsuki, biakelgarretaratuz amodio berean.

“Hanitxen gisa baditit
Bi Ama amiragarri
Enia eta Euskadi
Biak paregabeko dira.
Afezkiez beterik
Biak hanitx maite ditit
Eta haien besuetarik
Gogo hunez khantatzen dit.”

Bakotzak bere segetetua baitauka, zuk ere bat atxiki duzu nehoi erran gabe. Eman diozkatzu Euskal Herriari pastoral eta khantore, eman dizkiozu ahaide herri eta gogoan zinituen hasperenak hala nola esperan-

tzazko hitzak, horiek guziak nasaiki, jenerusa baitzinen euskaldunekin, bainan azken bertset bat atxiki duzu aspaldian huntürik zinuela Josefateko sohuko entrada gisa.

“Irus bizi niz aide sanuan laborantxan Xiberuan,
Ehantore zunbait huntüz mendian edo süthondo xokhuan;
Horik eskeintzen dereitziet bat begiratüz goguan
Entrada gisakhanta dezadan Josefateko sohuan.”

* * *

AGUR ETXAHUN

Eta orai Euskaltzaindiaren eta Euskaltzaleen izenean eginen deitzüdan azken agurra zihauri hartüko deizüt. Etxahun Barkoxeri egin diozün omenaldian huntü düzün berset sarkor eta maitagarria eskainiz.

Zihaurek beste Etxahuni eskainia, zihaurek orai hartüko düzü.

“Othoitzerik den goxuena
Eginik zur’ilherrian
Nahi zütügü Etxahun zena
Bethikotz izar herrian,
Zeren zure orhitzapena
Argi da Eskual Herrian
Adios koblarik ederrena
Zaude Zelüko lorian.”

Jean HARITSCHELHAR